

Aktuální situace v oblasti zvukového kulturního dědictví v ČR

Vstupní monitorovací analýza

Zpracovali: Iva Horová a Michal Hora, březen 2025

Obsah

1	Cíle a důvod monitoringu, výchozí hypotézy.....	2
2	Rámcové shrnutí dosavadních průzkumů	3
2.1	Stručná historie průzkumů.....	3
2.2	Přehled zkoumaných subjektů - typově.....	4
2.3	Dosavadní výsledky	4
2.4	Problémy průzkumů – stručné shrnutí	5
2.5	Nástin subjektů, které před touto studií nebyly zkoumány vůbec	6
3	Vymezení pojmů, rozsahu a předmětu současného zkoumání, metodologie	6
3.1	Pojmy a zkratky	6
3.2	Rozsah zkoumání – zahrnuté subjekty.....	7
3.3	Stručná charakteristika zkoumaných subjektů	8
3.4	Předmět zkoumání - sledované aktivity.....	10
4	Průběh průzkumu a jeho problémy.....	11
5	Získaná data.....	12
5.1	Velikost a charakteristika obsahu fondů.....	13
5.2	Doplňování fondů/sbírek	15
5.3	Fyzický stav nosičů	15
5.4	Stav zpracování tj. evidence/katalogizace	16
5.5	Stav digitalizace a zpřístupňování.....	16
5.6	Řešené projekty a náklady	17
5.7	Konkrétní výstupy z projektů a jejich dostupnost.....	17
5.8	Plány.....	18
5.9	Problémy	18
6	Vyhodnocení a závěry.....	19
6.1	Zjištěné údaje o sbírkách (rozsah, obsah a dostupnost).....	19
6.2	Fyzický stav, zjištěné problémy, ohrožení.....	20
6.3	Projekty a situace v oblasti digitalizace a zpřístupňování.....	20
6.4	Plány.....	21
6.5	Shrnutí šetřené situace podle typu zkoumaných subjektů.....	22
6.6	Postavení a vnímání zvukové sbírky v rámci zkoumaných subjektů.....	23
6.7	Závěr.....	23
7	Návrh dalšího postupu na rok 2025/2026.....	24
7.1	Pro Pracovní skupinu.....	24
7.2	Pro MK ČR	24
	Soupis zdrojů	26
	Seznam příloh.....	29

1 Cíle a důvod monitoringu, výchozí hypotézy

Vzhledem k tomu, že dosud v České republice neexistuje komplexnější přehled o sbírkách a fondech zvukových nosičů, pracovníci MK ČR pověřili Pracovní skupinu¹ zpracováním mappingu, který by vytvořil základní obraz o aktuální situaci.

Cílem této analýzy není hodnocení institucí ve smyslu poukazování na jejich klady a nedostatky ve sledované oblasti činností. Jde o shromáždění faktů, jejich porovnání a co nejobjektivnější interpretaci.

Celá řada subjektů u nás o své sbírky a fondy nějakým způsobem pečuje. Činí tak ovšem převážně jen podle svého vlastního uvážení, které je poplatné především jejím úkolům a posláním, která mohou být značně rozdílná a odpovídají mj. také resortní příslušnosti². Tato skutečnost s sebou nese i rozdílnou legislativu resp. předpisy, metody a postupy a požadované výstupy. Velkou roli v úrovni a rozsahu těchto činností hraje dále kompetentnost příslušných pracovníků (včetně manažerů) a dále zejména otázka jak pracovních, tak finančních i prostorových kapacit a možností. Současné prostředí a kondice, v němž se sbírky a fondy nacházejí, jsou tak z mnoha hledisek velmi heterogenní a ne vždy uspokojivé.

V situaci, kdy není nastavena žádná úroveň centrální (tj. státní) koordinace, neexistuje státní strategie ani obecně naplánované postupy, závazné metody či kontrolní mechanismy, to může vést a jistě také vede k duplicitě činností a k plýtvání v nedostatku. Bez potřebných vstupních dat je však nastavení efektivního režimu péče o sbírky a fondy z pozice státní instituce - tj. MK ČR, do jehož kompetence tato součást národního kulturního dědictví logicky spadá - de facto nemožné.

Tento mapping má také ověřit či vyvrátit řadu předpokladů, které pramení z osobních znalostí a poznatků terénu, získaných autory během dlouhodobé aktivity v dané oblasti, včetně účasti na provádění průzkumů, na řešení projektů apod. (viz dále).

Hypotézy, které jsme chtěli ověřit

- přibližně 2/3 subjektů nemá reálné povědomí o svých vlastních sbírkách – jak z hlediska jejich rozsahu a fyzického stavu, tak z hlediska obsahového
- sbírky/fondy jsou převážně nedostatečně zpracované (tj. z katalogizované)
- zvukové nosiče (dále jen ZN) lze v katalogu najít na webu asi u 1/3 subjektů
- polovina subjektů nemá o ZN na svém webu ani zmínku, případně je velmi obtížné ji najít
- sbírky/fondy nejsou v některých případech dostupné ani “in house”
- digitalizaci se věnuje jen malý počet subjektů, někdy spíše nahodile/příležitostně

¹ Pracovní skupina pro přípravu koncepce Národního zvukového centra viz <https://mk.gov.cz/pece-o-zvukove-kulturni-dedictvi>

² Např. pro Český rozhlas je primárním úkolem vysílání, pro Supraphon vydávání a prodej, pro knihovny jsou na prvním místě tištěné dokumenty.

- přibližně polovina subjektů nemá pocit, že by jejich nosiče byly ohroženy
- ne všechny subjekty mají dostatečně kvalifikované a ucelené znalosti o problematice
- v některých případech jsou ZN pouze uskladněné – není jim věnována vůbec žádná péče, představují jen mrtvý fond
- hlavní překážkou odpovídající péče u „uvědomělých“ subjektů jsou nedostatečné personální a finanční kapacity
- za poslední desetiletí bylo mimo běžný rozpočet subjektů dotováno/podpořeno jen velmi málo projektů
- správci velkých sbírek/fondů nemohou vlastními silami zvládnout žádoucí digitalizaci ani v řádu desetiletí

Cílem mapování bylo kromě získání relevantního objektivnějšího přehledu zjistit, kde jsou objektivní těžkosti a slabá místa, kde a které součástí sbírek či fondů jsou nejohroženější, nejsou vůbec evidované nebo chráněné, a kam by tedy bylo potřeba napřít prioritní pozornost a péči.

Předložená analýza má dále sloužit jako podklad k navržení dalšího postupu v mapování (pasportizace) sbírek a fondů, efektivních a kompetentních postupů, v tvorbě chybějících metodik a předpisů a k návrhu na vytvoření „Národního zvukového centra“³ z hlediska jeho činností, kompetencí a cílů tak, jak se to očekává od Pracovní skupiny (dále jen PS).

2 Rámcové shrnutí dosavadních průzkumů

2.1 Stručná historie průzkumů

První průzkum fondů (zaměřený primárně na stav zpracování v e-katalozích) hudebních knihoven souvisel s našimi aktivitami v České národní skupiny IAML kolem r. 1999, výsledek byl pro malou odezvu značně torzovitý a nevypovídající.

Znovu byl zahájen průzkum až v roce 2013 v souvislosti s projektem Virtuální národní fonotéka formou tzv. terénních projektů - praxe studentů MU KISK pod vedením F. Šíra. Zmapovány byly tehdy archivy na Slovensku, zjišťovány jen 2 úrovně: máme/nemáme nosiče zvuku. V dalších letech kromě studentů participovali také někteří členové tehdejší pracovní skupiny, ustanovené kolem Virtuální národní fonotéky (dále jen VNF) pod Moravskou zemskou knihovnou. Od r. 2015 byla koordinátorkou průzkumů Helena Novotná. Byly osloveny knihovny podle krajů, muzea, vybrané důležité sbírkové instituce. V letech 2019 -2020 jsme vytvářeli podklady pro plánovanou databázi institucí – k její realizaci však vzhledem k nedostatku kapacit nedošlo. Všechny tyto aktivity zajišťovali dobrovolníci.

V průběhu let docházelo ke změnám metod (změna nástroje, např. oslovování prostřednictvím pověřené krajské knihovny), otázky byly v některých případech rozšířeny i na typy a počty nosičů a na stav zpracování (evidence, katalogizace, digitalizace, zpřístupňování).

³ Tento pracovní název používáme v tomto textu v souladu s názvem, používaným v rámci Pracovní skupiny pro přípravu koncepce Národního zvukového centra viz <https://mk.gov.cz/pracovni-skupina-pro-pripravu-koncepcie-narodniho-zvukoveho-centra>

Po roce 2021 (již bez jakékoliv institucionální podpory) pokračoval průzkum v kraji Praha a v některých muzeích. Soukromě jsme zajistili archivaci dosavadních výsledků a dokumentace.

Neoddělitelnou a problematickou součástí průzkumů bylo vždy vytvoření aktuálního adresáře příslušných institucí a kontaktů. Poznatky byly také průběžně zveřejňovány a teoreticky reflektovány (viz závěrečný Soupis zdrojů).

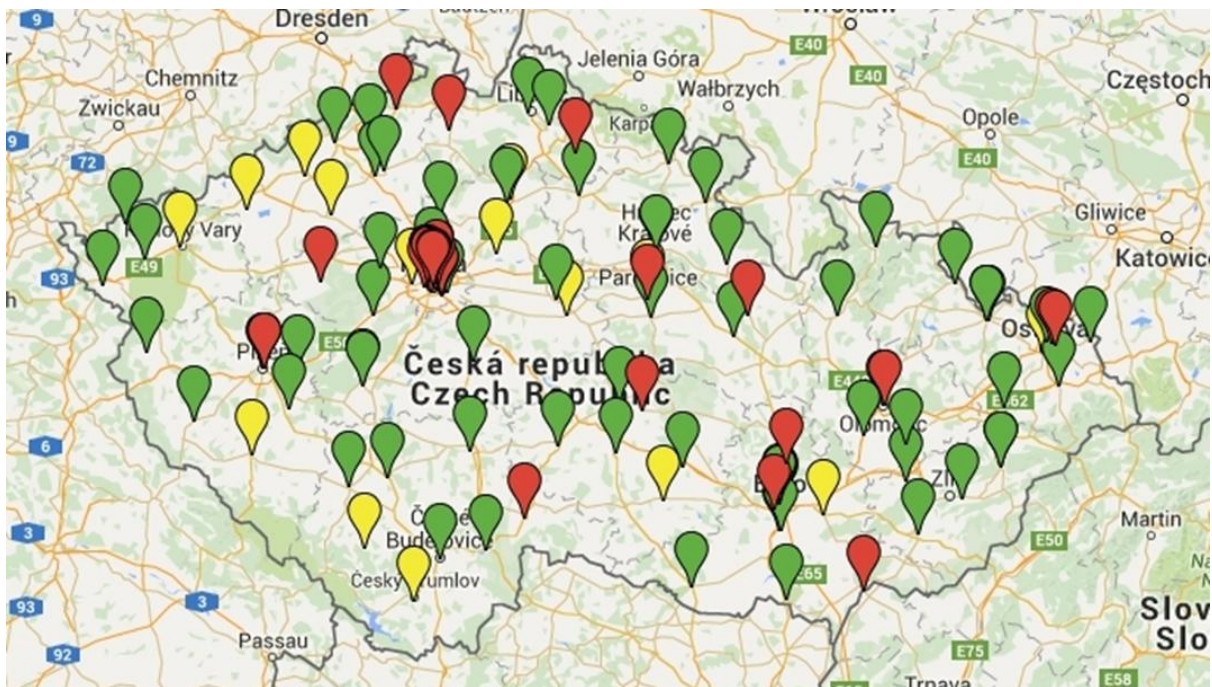
2.2 Přehled zkoumaných subjektů - typově

- knihovny všech typů: městské, okresní, krajské, univerzitní, specializované
- archivy všech úrovní
- muzea: městská, oblastní, součásti Národního muzea
- ostatní: pamětní domy, kulturní centra

2.3 Dosavadní výsledky

Data z jednotlivých průzkumů jsou k dispozici ve formě excelových tabulek, v lepším případě se závěrečnou písemnou zprávou. Dokumentace ke všem průzkumům je soustředěna v osobním archivu. Přehled starších provedených průzkumů viz Příloha č. 1.

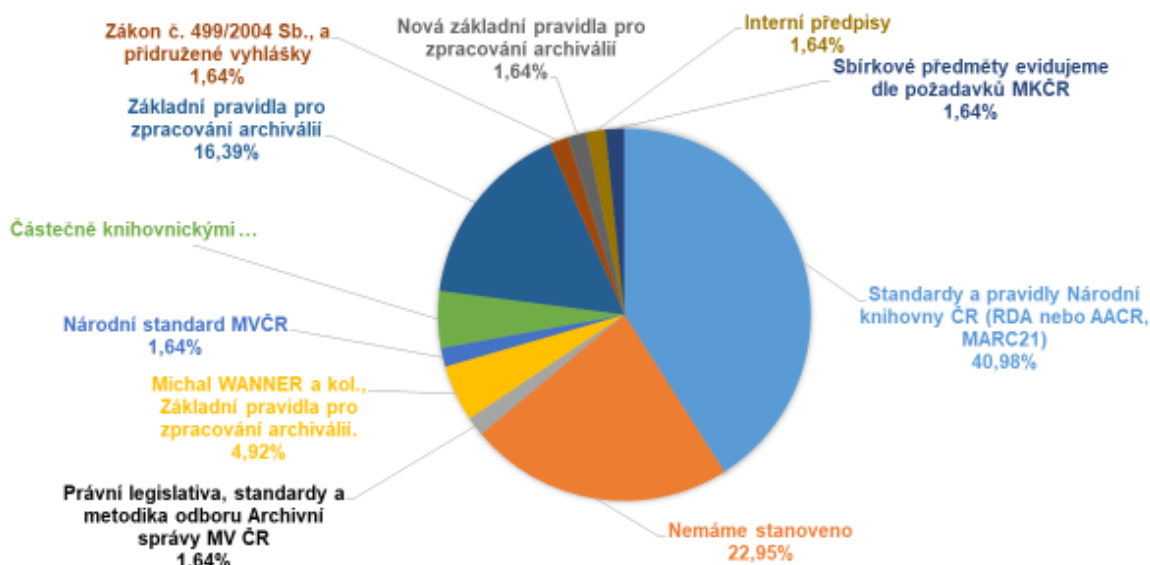
Příklad výsledku zkoumání ZN v archivech z roku 2015:

legenda: 134 osloveno: 75 ano máme ZN = zelená, 26 nemáme=žlutá, červená bez odezvy

Příklad výsledku z průzkumu k praxi popisu ZN z roku 2019, který vypovídá o heterogenosti prostředí:

Čím se řídí e-katalogizace ve Vaší instituci

K celkovému přehledovému kvantitativnímu vyhodnocení nemáme bohužel ani v současné době kapacity. Je třeba ovšem také zvážit, do jaké míry jsou data, získaná v průběhu let 2013 – 2022 odpovídající dnešnímu stavu a zda práce, kterou by detailní (početní) vyhodnocení vyžadovalo, byla efektivní. Zřejmě jen za předpokladu možnosti nasazení prostředků umělé inteligence.

2.4 Problémy průzkumů – stručné shrnutí

- Získány byly dílčí výsledky, nepodařilo se pokrýt všechna území ani všechny instituce. Zmapovány byly některé kraje, Slovensko a archivy.
- Průzkumy prováděli studenti, kteří nebyli vždy dostatečně motivovaní a zodpovědní – výsledky proto v některých případech nejsou uspokojivé.
- Responze na dotazníkové akce byla v poměru k jejich masovosti velmi malá – výsledky proto nejsou vypovídající o celkové situaci. Velký počet institucí nereagoval vůbec. Na doptávání nebyly kapacity.
- V průběhu let se změnila metodika směrem k rozšíření otázek.
- Do výsledků se promítá rozdílnost poslání, legislativy a praxe různých typů institucí
- Na pokračování a dokončení průzkumů chybělo institucionální zázemí a podpora, stejně jako lidské kapacity. Dobrovolně se jim kontinuálněji věnovala podle časových možností jedna osoba, která byla metodicky a organizačně řízena dalšími dobrovolníky.
- Pokračovat bylo možné pouze v rámci vhodných projektů – taková situace však obvykle nenastala.

Návratnost závisela jak na přístupu institucí (malá ochota, zvukové nosiče jsou vnímány většinou okrajově), tak odpovědnosti a agilnosti konkrétního studenta. Z těchto důvodů

průzkumy bohužel nelze považovat za reprezentativní. Pro další využití by bylo třeba je verifikovat, doplnit a hlavně aktualizovat.

2.5 Nástin subjektů, které před touto studií nebyly zkoumány vůbec

- školní knihovny (konzervatoře, umělecké obory na vysokých školách)
- archivy hudebních těles (orchestrů apod.)
- malá lokální muzea po celé ČR
- knihovny z nedokončených průzkumů (podle krajů)
- archivy hudebních vydavatelství
- soukromí sběratelé
- památkové instituce soukromé povahy
- pozůstalosti hudebních osobností v archivech
- pobočky Českého rozhlasu mimo Prahu
- další rozhlasové stanice

3 Vymezení pojmů, rozsahu a předmětu současného zkoumání, metodologie

3.1 Pojmy a zkratky

Terminologie oblastí archivnictví, muzejnictví a knihoven je v mnoha ohledech velmi rozdílná. Největší rozdíly se projevují při srovnávání s archivy. Asi nejmarkantněji se to jeví v případě udávání velikosti fondu/sbírky: archivy počítají rozsah sbírky v běžných metrech, nebo udávají počet souborů, zatímco knihovny počet jednotek, někdy ovšem signatur⁴. Dokonce ani tyto jednotlivé typy subjektů nemají zažitý dlouholetý úzus v používání některých pojmů. Prvním pokusem o terminologický výklad je počín, který vznikl v rámci portálu VNF a je dostupný zde: https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/zvukove_dokumenty_-_terminologicky_slovník.pdf.

Z uvedených důvodů jsme proto v této analýze nuceni respektovat a tolerovat určité terminologické přesahy a nejasnosti, které někdy mohou poněkud zkreslit výsledky. Jde o první takovou analýzu této oblasti, nikoliv o vědeckou práci. V návaznosti na tuto práci by měla následovat strategická rozhodnutí, tvorba koncepcí, plánů a metodik a koordinačně-organizační činnosti, vedoucí ke sjednocování stávající praxe. Samozřejmě nelze opominout nastavení indikátorů úspěšnosti, závaznost plánů, metodik apod.

Pojmem **zvukové kulturní dědictví** zde rozumíme soubor zvukových nahrávek (dokumentů) na jakémkoli nosiči jako součást národní kulturní identity tj. hudba, mluvené slovo, částečně jakékoli zvuky (stroje, lidská činnost).

Pojem **katalogizace** používáme ve smyslu metadatového popisného záznamu dané nahrávky resp. nosiče formou záznamu v elektronické databázi resp. katalogu. Nemusí být tedy v souladu s pojmem 2. stupeň zpracování, jak ho používají podle svých metodik muzea.

⁴ Pod jednou signaturou může ovšem být obsaženo několik nosičů, což vede k rozdílným výsledkům v počítání velikosti fondu.

Pod pojmem **evidence** rozumíme jakýkoliv existující soupis sbírkových jednotek tj. i vedený jen papírově (např. přírůstkové soupisy, inventáře apod.).

Zkratky používané v tomto textu (vč. příloh)

- AUL – Archiv města Ústí nad Labem
- ČF - Česká filharmonie
- ČMH - České muzeum hudby
- ČRo - Český rozhlas
- FF UK - Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
- GG - Gabriel Gössel
- IAML – International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centre
- IDU - Institut umění – Divadelní ústav
- MK - Ministerstvo kultury České republiky
- MKP – Městská knihovna v Praze
- MU KISK - Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Kabinet informačních studií a knihovnictví
- MZK - Moravská zemská knihovna
- MZM - Moravské zemské muzeum
- NA - Národní archiv
- NK - Národní knihovna ČR
- NM - Národní muzeum v Praze
- NPÚ - Národní památkový ústav
- NÚLK - Národní ústav lidové kultury
- NZC - národní zvukové centrum (obecně)
- OMG - Odbor muzeí a galerií MK ČR
- PI - paměťové instituce
- PS - Pracovní skupina pro přípravu koncepce Národního zvukového centra
- PV – povinný výtisk resp. výlisek
- VKOL - Vědecká knihovna v Olomouci
- VMO – Vlastivědné muzeum v Olomouci
- VNF - Virtuální národní fonotéka
- TMB - Technické muzeum v Brně
- ZN - v tomto textu “zvukový nosič”

3.2 Rozsah zkoumání – zahrnuté subjekty⁵

- řízené MK a /nebo s nejvýznamnějšími sbírkami
- významné “nestátní”
- mimo resort MK

⁵ Další subjekty, kterým je třeba dále věnovat pozornost, jsou uvedeny v Závěru.

Cíleně jsme osloveni (abecedně):

- Archiv města Ústí nad Labem
- Česká filharmonie (Archiv)
- Český rozhlas (Archiv)
- Institut umění - Divadelní ústav (IDU)
- Městská knihovna v Praze
- Moravská zemská knihovna
- Moravské zemské muzeum
- Národní archiv
- Národní filmový archiv
- Národní knihovna ČR
- Národní muzeum v Praze
- Národní památkový ústav
- Národní technické muzeum
- Národní ústav lidové kultury
- Popmuseum
- Slezské zemské muzeum
- SUPRAPHON a.s.
- Technické muzeum v Brně
- Ústav hudební vědy FF MU
- Ústav hudební vědy FF UK
- Vědecká knihovna v Olomouci
- Vlastivědné muzeum Olomouc

3.3 Stručná charakteristika zkoumaných subjektů

Konkrétní charakteristiky subjektů/institucí, pro něž byly výše uvedené subjekty vybrány do tohoto pilotního šetření:

Archiv města Ústí nad Labem

regionální archiv s dlouholetým zaměřením na historické zvukové nosiče (v čele archivu dlouhou dobu působil historik zvukových dokumentů), oborově zajímavý a důležitý fond (pozůstalost legendy oboru J. Mesznera⁶).

Česká filharmonie

instituce přímo řízená MK, exkluzivní typ národní instituce, špičkové výkony a interpreti, národní “poklad”, archiv ČF není příliš známý.

Český rozhlas (Archivy ČRo vč. Brno, Plzeň)

⁶ Viz https://www.usti.cz/images/archiv_knihy/osobni-fondy_j-meszner.pdf

národní nestátní subjekt, hlavním posláním je rozhlasové vysílání, rozsáhlé fondy ZN budované od 20. let 20. stol., nedosáhne na státní dotační programy, v 90. letech aktivní pokus o vytvoření národní zvukové instituce in situ.

Divadelní ústav (IDU)

specializovaná instituce v resortu MK cíleně zaměřená na oblast mluveného slova a hudebně-divadelní žánry, v tomto oboru pokrytí celonárodní. Provozuje Audiotéku.

Městská knihovna v Praze

příjemce regionálního povinného výtisku resp. výlisku, největší veřejná knihovna v ČR, PI neřízená MK, velké hudební oddělení, v 90. letech součástí aktivit o vytvoření NZC, v oblasti digitalizace ZN jeden z průkopníků (první projekt v roce 2011).

Moravská zemská knihovna

národní paměťová instituce v resortu MK, příjemce povinného výtisku resp. výlisku, v letech 2012 – 2016 významné aktivity v oblasti digitalizace, edukace atd., s národním dosahem (zejm. vznik a budování portálu VNF - jediného národního počínu, který mapoval naše sbírky/fondy).

Moravské zemské muzeum

tradiční paměťová instituce významného regionu s metodickým posláním v systému muzeí ČR.

Národní archiv

ústřední archivní instituce ČR, aktivity v oblasti digitalizace, edukace a vědeckého výzkumu s národním dosahem.

Národní filmový archiv

národní paměťová instituce v resortu MK s unikátními fondy a odbornou a popularizační činností s historií od 2. světové války, modelový subjekt pro mapování problematiky procesů digitalizace.

Národní knihovna ČR

národní paměťová instituce v resortu MK, příjemce povinného výtisku resp. výlisku s povinností budovat národní konzervační fond, významné hudební oddělení, plní metodickou roli v oblasti katalogizace včetně zvukových nosičů.

Národní muzeum

národní paměťová instituce v resortu MK (největší sbírka ZN v rámci PI), povinný výtisk resp. výlisk od 1966 do 1995, důraz na historické nosiče, aktivní od roku 2017 v oblasti digitalizace, metodik, ochrany fondů, vybudovala špičkovou zvukovou laboratoř.

Národní památkový ústav

geograficky a strukturálně rozsáhlá národní instituce, mimořádný kulturní majetek, z hlediska zkoumaných aspektů (ZN, přístroje) dosud zcela neznámá instituce.

Národní technické muzeum

národní paměťová instituce v resortu MK, spravuje sbírku fonografických válečků, standardních desek a významnou sbírku přehrávacích zařízení, práce se soukromými sběrateli.

Národní ústav lidové kultury

specializovaná instituce s tradicí od 50. let 20. stol., spravuje zcela unikátní fondy, aktivní v pokusech o vytvoření národní instituce. Provozuje specializované pracoviště pro přepis nahrávek.

Popmuseum

unikátní nestátní organizace založená na principu “fandovství”, odborně vedená muzikologem a organizátorem, specializované unikátní fondy, riziko subjektu vyplývající ze závislosti na existenci vynikajících jednotlivců, ale stojící mimo státní a “zaručený” systém paměťových institucí tj. nepředvídatelná budoucnost.

Slezské zemské muzeum

tradiční paměťová instituce významného regionu.

SUPRAPHON, a.s.

rozsáhlý “národní” zvukový fond od roku 1929 (vlastník státem zapsané archivní kulturní památky), největší vydavatel zvukových nosičů v ČR, dokázal reagovat na nejnovější trendy, riziko: soukromý subjekt (nově v rámci nadnárodní firmy SONY) tj. nepředvídatelná budoucnost.

Technické muzeum v Brně

tradiční paměťová instituce významného regionu.

Ústav hudební vědy FF MU

příklad významného oborového vysokoškolského pracoviště, z pohledu zvukových dokumentů o něm málo informací.

Ústav hudební vědy FF UK

příklad významného oborového vysokoškolského pracoviště, z pohledu zvukových dokumentů o něm málo informací.

Vědecká knihovna v Olomouci

příjemce povinného výtisku resp. výlisku, v organizační struktuře hudební oddělení, aktivně se podílí na národní metodice katalogizace.

Vlastivědné muzeum v Olomouci

příklad mimořádné regionální instituce s celostátním dosahem, muzeum vlastní mj. významnou sbírku fonografických válečků v ČR, která byla v roce 2024 úspěšně digitalizována.

3.4 Předmět zkoumání - sledované aktivity

Podle výzvy MK byla “PS aktuálně pověřena prováděním mappingu aktivit, fondů a sbírek zvukových nosičů v ČR”. Vybraným subjektům byla zaslána žádost o odpovědi na **9 okruhů konkrétně formulovaných otázek**:

- popis rozsahu a obsahu sbírky resp. fondů
- zda sbírky/fondy aktivně doplňujete a jakou formou
- jaké typy nosičů sbírka zahrnuje a jaký je jejich fyzický stav
- jaký je stav evidence/katalogizace sbírky/fondů
- jaký je stav digitalizace a zpřístupnění sbírky/fondů
- jaké jste řešili projekty v oblasti péče a digitalizace (za posledních ca 10 let) a v jaké výši byly vynaložené finanční prostředky
 - a) z dotací,
 - b) z vlastních zdrojů
- jaké jsou konkrétní výstupy z řešených projektů a kde jsou dostupné
- jaké máte plány na nejbližší období (v oblasti péče o sbírky, digitalizace apod.)
- s jakými konkrétními problémy se potýkáte, jsou sbírky ohrožené? apod.

4 Průběh průzkumu a jeho problémy

Mapování bezprostředně předcházela výzva MK (OMG), informující o založení PS, s žádostí o spolupráci s ní (a výzva k podání projektu do Národního programu obnovy). Výzva byla vystavena na webu OMG a komunikována i dalšími informačními kanály.

Obeslány byly tyto kategorie subjektů:

1. všechny relevantní národní instituce
2. příspěvkové instituce přímo řízené MK
3. významní správci zvukových sbírek s jinou právní formou
4. knihovny s hudebními odděleními
5. významné nestátní instituce

Nejdříve bylo nutné sestavit seznamy relevantních subjektů, ověřit a dohledat příslušné kontakty, protože mj. v ČR neexistuje žádný kompletnější adresář hudebních institucí⁷, natož těch se zvukovými sbírkami a fondy.

Pracovníci MK a PS poté postupně zaslali dopis s podpisem ředitele OMG (J. Holovský) nebo předsedy Ústřední knihovnické rady (V. Richter) ředitelům celkem cca **80 subjektů** a to během letních měsíců 2024. Tato doba byla zřejmě málo vhodná z důvodů probíhajících dovolených. Na výzvu ke spolupráci s nově založenou PS zareagovalo do konce září jen 10 ředitelů, zprávu však zaslali jen 4 z nich.

⁷ Výjimku v tomto směru tvoří knihovny, viz Adresář <https://www.caslin.cz/caslin/databaze-pro-vyhledavani/adresar>, hudební knihovny pak zde <https://www.knihovnahk.cz/pro-verejnost/pujcovny/hudebni-oddeleni/adresar-hudebnich-knihoven>

V mapování jsme se nakonec zaměřili cíleně na konkrétní okruh subjektů, kdy jsme při výběru vycházeli také z předchozích i aktuálních osobních zkušeností a znalostí terénu. Druhý dopis byl rozeslán adresně 10. 10. 2024, s žádostí o odpovědi do konce října 2024. Výjimečně jsme oslovili některé instituce ještě dodatečně. **Celkově bylo dosud zmapováno 22 subjektů.**

Obdržené zprávy vykazují různou míru podrobností a jsou v řadě případů těžko porovnatelné a to přes konkrétně a strukturovaně formulované otázky. Zhruba v polovině případů zprávy nejsou úplné, přehledné, dostatečně srozumitelné. V řadě případů jsme se proto museli doptávat, někdy opakovaně, a to i na nejzákladnější údaje.

Nejkvalitnější podklady představují zprávy těchto oslovených subjektů: SUPRAPHON, ČRo, NM, NÚLK, Popmuseum, MZM, NA, TMB a SZM. Sluší se konstatovat, že subjekty, nepatřící do gesce MK, projevily vesměs velkou vstřícnost a ochotu ke spolupráci, byť získaná data nejsou vždy zcela vypovídající a/nebo se obtížně porovnávají.

Problémy, zřejmě komplikující poskytnutí dat:

1. košatá organizační struktura
2. zdlouhavé interní dohledávání údajů
3. chybějící evidence nebo dokumentace
4. zaneprázdněnost příslušných vedoucích pracovníků
5. kvalifikační úroveň a připravenost příslušných pracovníků

Po zpracování první verze této analýzy (listopad 2024) musela následovat dvě další kola dodatečného zjišťování chybějících údajů. Současně jsme ještě také u institucí zřizovaných MK zjišťovali, zda a jak je v jejich a dlouhodobých koncepcích či plánech zahrnuta oblast zvukových sbírek.

5 Získaná data

Z výše uvedených důvodů nelze bohužel v současnosti zpracovat výsledky formou tabulek nebo grafů zcela jednoznačně a plnohodnotně – sice je také v přílohách uvádíme, avšak nejde vždy o tzv. tvrdá data a mohou posloužit spíše jako základní orientace. Kvantitativně lze nyní – byť právě hlavně zde spíše orientačně - podchytit pouze velikost jednotlivých sbírek. V rámci této analýzy nebylo bohužel možné získat kompletní přehled o projektové resp. grantové aktivitě oboru pro absenci elektronické evidence na celonárodní úrovni. To by mělo být další úkolem.

Uvedené údaje vznikly excerpcí ze zaslaných zpráv a doplněny jsou o informace na základě našich⁸ znalostí terénu. Dohledáváním v dalších zdrojích jsme se v rámci časových možností mohli věnovat jen obecně.

5.1 Velikost a charakteristika obsahu fondů

Pracovně lze zkoumané sbírky/fondy obecně rozdělit do čtyř skupin podle uvedených charakteristik (nemusí platit vždy všechny současně). Kritéria nejsou zcela stejnorodá a představují kombinaci různých úhlů pohledu.

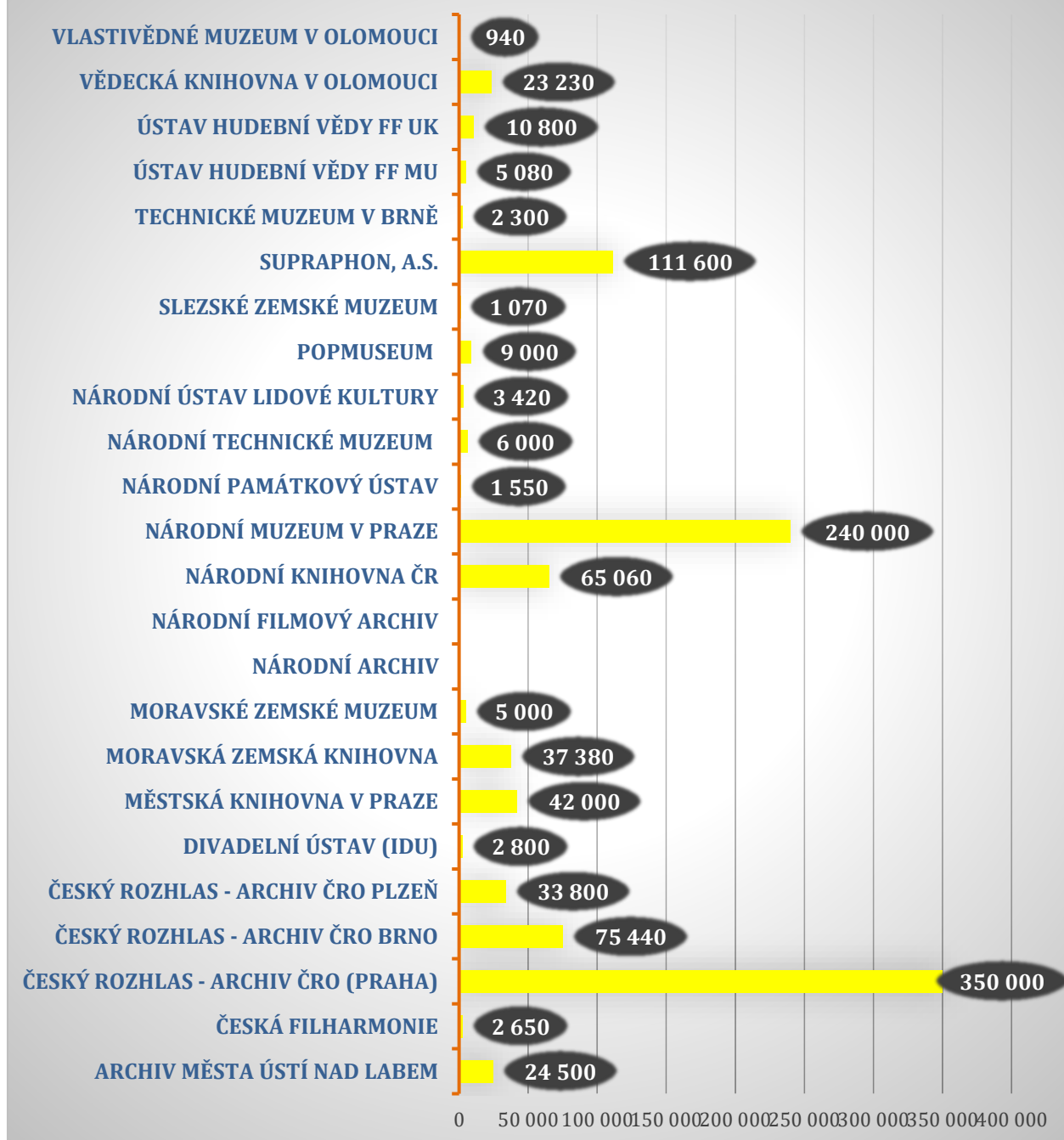
- a) **Mimořádná** – obsahuje unikáty, historické nosiče, patří k velmi rozsáhlým (nad 100 tis. jednotek), má velký význam z hlediska historické paměti národa: Český rozhlas, Národní muzeum, Národní archiv, SUPRAPHON, Národní filmový archiv
- b) **Univerzální** – rozsah několik desítek tisíc jednotek, univerzální záběr, dostupná široké veřejnosti, digitalizuje, případně má povinný výtisk, spíše výjimečně by mohla mít unikáty: Národní knihovna ČR, Městská knihovna v Praze, Moravská zemská knihovna, Vědecká knihovna v Olomouci
- c) **Doplňková⁹ s raritami** – pár tisíc jednotek, různé nosiče včetně historických kuriozit, hlavně dary – jinak se již nedoplňuje, může však mít i unikáty nebo rarity: Moravské zemské muzeum, Národní památkový ústav, Národní technické muzeum, Slezské zemské muzeum, Technické muzeum v Brně, Vlastivědné muzeum v Olomouci
- d) **Specializovaná** – slouží úzce vymezenému účelu (studijní, obsahově/časově vymezená apod.), různá velikost sbírky, lze zde předpokládat unikáty: Popmuseum, Národní ústav lidové kultury, Institut umění – Divadelní ústav, Česká filharmonie, Archiv města Ústí nad Labem, hudebněvědné univerzitní ústavy

Dále uvedené grafy je třeba brát **pouze jako orientační** (ne všechny subjekty uvedly početní velikost sbírky/fondu a někdy jde pouze o kvalifikované odhady).

⁸ Jednak osobních, jednak členů PS.

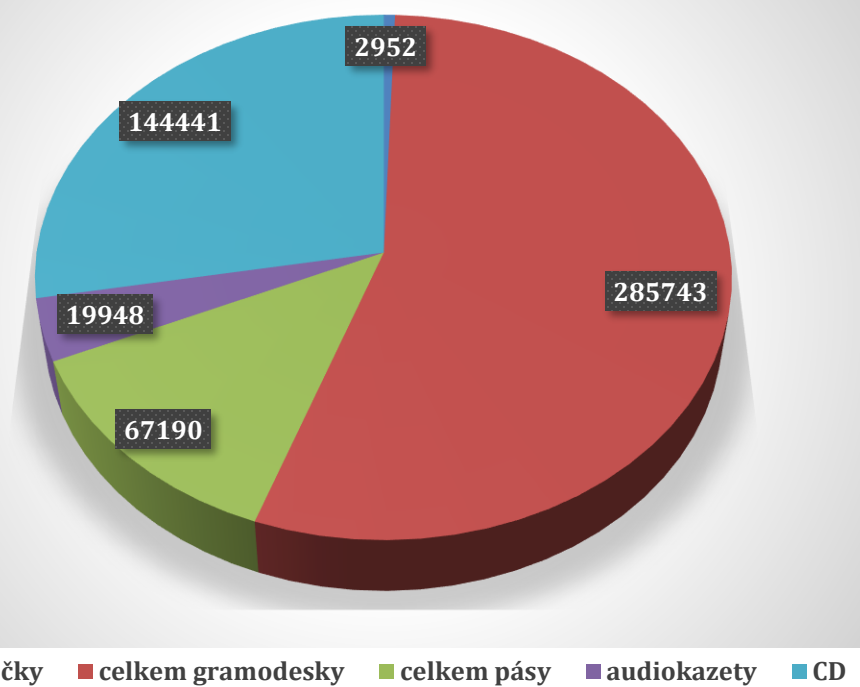
⁹ Doplnková označuje, že se nejedná o hlavní podsbírku daného subjektu.

Počty fyzických nosičů ve sbírkách

Pozn.: V tomto grafu u firmy SUPRAPHON neuvádíme zcela mimořádný počet komerčně dostupných digitalizátů (153 000 tracků). U NA a NFA data neuvádíme, viz Příloha č. 3, 5.1.

Počty vybraných druhů nosičů

Pozn: Uvedená čísla v grafu jsou skutečně jen orientační, jelikož ne všechny subjekty uvedly počty jednotlivých druhů nosičů.

Podrobnější přehledové shrnutí viz tabulka Příloha č. 3, sloupce C, 5.1 a 5.1a

5.2 Doplnování fondů/sbírek

Sbírký a fondy mají subjekty:

- Aktivně doplňované**
- Náhodně doplňované a tedy mírně rozšiřované**
- Uzavřené**

Většina subjektů své sbírky doplňuje, avšak cíleně tj. v souladu s interní strategií/plánem či akviziční politikou a svým posláním pouze 8 z nich (počítáno včetně vydávání nových titulů v případě SUPRAPHONU). Knihovny a ČF opatřují pouze CD. Jinak převažuje přijímání darů a případně příležitostný nebo výběrový nákup nosičů. Pět subjektů sbírku již nerozšiřuje.

Přehled viz tabulka Příloha č. 3, sloupec 5.2.

5.3 Fyzický stav nosičů

Pouze dvě instituce uvedly, že některé součásti jejich sbírek jsou v přímém ohrožení: NFA v případě magnetických nosičů (mgf. pásy), NPÚ uvádí jen obecně. Ostatní považují stav za dobrý.

Přehled viz tabulka Příloha č. 3, sloupec 5.3.

5.4 Stav zpracování tj. evidence/katalogizace

Z tohoto hlediska identifikujeme tyto hlavní situace:

- a) **Plnohodnotné zpracování** tj. celá (nebo alespoň část) sbírky je zpracovaná formou metadatových záznamů v e-katalogu
 - a. Kompletní tj. týká se celé sbírky/fondu: VKOL, SZM, MKP
 - b. Část sbírek/fondů: NK, MZK, NM, NFA, NÚLK, SUPRAPHON, TMB, ČRo, MZM, IDU VMO, univerzitní ústavy
- b) **Základní zpracování** tj. základní evidenci prvního stupně (přírůstkové, inventární seznamy, pomocné elektronicky vedené seznamy, lístkový katalog apod.): Popmuseum, některé součásti NM, NA, AUL
- c) **Bez zpracování** tj. neexistuje nástroj, který by umožňoval vyhledávání konkrétních nahrávek: NTM, NPÚ, některé součásti sbírek NA a ČRo

Za plnohodnotné zpracování je možné označit jen takové, které umožňuje uživatelům on-line vyhledávat nahrávky podle různých kritérií (tj. původci, vydavatel, rok vydání apod.). Typickým příkladem takového nástroje jsou elektronické knihovní systémy (e-katalogy). Touto formou zpracovávají své fondy nejen všechny knihovny, ale i jiné typy subjektů, např. NM, MZM, IDU. Také ČF má sice standardní knihovní katalog, avšak přístupný jen pro zaměstnance v archivu.

Přehled viz tabulka Příloha č. 3, sloupec 5.4.

5.5 Stav digitalizace a zpřístupňování

- a) **Digitalizuje a výsledky jsou dostupné:** NM, MZK, SUPRAPHON, NA
- b) **Digitalizuje pro interní potřeby:** ČRo, IDU, Popmuseum, TMB
- c) **Digitalizace nebyla zahájena**, ale záměr je: MZM, SZM, NTM
- d) **Žádné záměry neuvedeny:** ČF a VKOL

Žádný ze sledovaných subjektů nemá zdigitalizováno kompletně vše, co by považoval za účelné. Výjimku tvoří ucelené podsbírký historických nosičů: VMO, NM. Digitalizace jinak probíhá mnohem pomaleji a obtížněji (pro nedostatek kapacit), než by bylo žádoucí jak z hlediska ochrany, tak také dostupnosti.

Přehled viz tabulka Příloha č. 3, sloupec 5.5.

5.6 Řešené projekty¹⁰ a náklady

Zde lze rozlišit:

- a) **Interní projekty** resp. realizované záměry uskutečněné zřejmě bez grantových dotací: AUL, NA, ČRo, NFA, SUPRAPHON, IDU
- b) **Dotované granty**: NM, VMO, MKP, MZK, TMB
- c) **Žádné aktivity**: ČF, MZM, SZM, NK.

K otázce vynaložených nákladů se nelze vyjádřit, ani příspěvkové PI tuto otázku nezodpověděly.

Přehled viz tabulka Příloha č. 3, sloupec 5.6.

5.7 Konkrétní výstupy z projektů a jejich dostupnost

Za výstupy lze obecně považovat:

- a) **Publikační činnost** obsahově vázanou na sledovaná témata: AUL, ČRo, NFA, NM, NTM - monografie mimo projekt, NÚLK
- b) **Dostupnost digitalizovaných objektů**:
 - a. na webu daného subjektu: AUL, MKP, MZK, NFA, NM, SUPRAPHON
 - b. nebo alespoň in situ: IDU, MZM, NA, NPÚ, NTM, NÚLK, Popmuseum, SZM, ¹¹TMB, VMO
- c) **Metodické či jiné interní směrnice**: NM
- d) **Výstavy, edukační akce**: NM, Popmuseum, NÚLK, VMO, ČRo

V případě sledovaných subjektů musíme konstatovat, že s výjimkou NM jsou výstupy nepříliš početné. Pod hlavičkou NM vznikly zásadní metodiky a významné monografie oboru, projektový web¹², který poskytuje přehled, výstupy, odborné kontakty apod. NM kromě toho řešilo značné množství relevantních projektů také v rámci své výzkumné činnosti¹³. Různých odborných článků existuje mnoho (výběrově viz připojený Soupis zdrojů), avšak v rámci této analýzy je nebylo možné všechny dohledávat a ve zprávách často nebyly uvedeny.

Přehled viz tabulka Příloha č. 3, sloupec 5.7 a též připojený Soupis zdrojů.

¹⁰ Projekty jsme zjišťovali za období 2014 – 2024.

¹¹ Zde uvádíme výstupy a výsledky nejen z grantů, ale i z interních projektů.

¹² Viz www.novyfonograf.cz

¹³ Přehled lze získat např. z osobní vizitky F. Šíra zde: <https://www.nm.cz/filip-sir-dis>

5.8 Plány

Uvedené plány se týkají těchto oblastí:

a) Digitalizace

Drtivá většina subjektů uvedla, že plánuje digitalizaci – buďto pokračovací, nebo její zahájení. Skutečně soustavně běží v: NA, NM, NÚLK, SUPRAPHONu. Letos realizována by měla být (tj. v rámci schváleného projektu) v MKP, NM a NTM, MZM.

V řadě případů to však neumožňují finanční kapacity: NFA, IDU, ČRo, AUL, Popmuseum, NTM, TMB. O digitalizaci neuvažuje VKOL a archiv ČF.

b) Katalogizace

Kromě digitalizace se plány týkají také retrospektivní katalogizace či doplňování záznamů: NM, IDU

c) Zpřístupňování

Pokud jde o zpřístupňování, ambicióznější vizi uvedl ČRo (vybudovat e-Badatelnu a jejím prostřednictvím zajistit přístup k (nejen) nahrávkám. Další subjekty počítají nadále s využíváním systému Kramerius

d) Přehodnocení přístupu ke zvukové sbírce

MZM uvedlo „Pro další pětileté období je připravována nová koncepce a v pracovních materiálech interního charakteru je postoj k evidenci zvukových záznamů formou evidence ve sbírkové agendě diskutován.“

Přehled viz tabulka Příloha č. 3, sloupec 5.8.

5.9 Problémy

Ve vztahu ke sledovaným otázkám můžeme identifikovat tyto problémové oblasti - byť nebyly ve zprávách vždy explicitně uvedeny:

- a) nedostatek pracovních kapacit resp. chybějící pracovní místa: všichni
- b) chybějící finanční kapacity na zpracování a digitalizaci: všichni
- c) zjištěná degradace nosičů: NFA, NÚLK, NPÚ, NK
- d) zastaralé technologie: NÚLK, Popmuseum
- e) chybějící know-how: ČF, MZM, NPÚ, SZM, univerzitní ústavy
- f) nevyhovující nástroje pro zpracování: NTM, Popmuseum
- g) nedostatek prostoru (pro fondy či služby): NK, ČF, SUPRAPHON
- h) chybí základní data o sbírkách ZN: NPÚ
- i) sbírky nejsou zpracované kompletně: ČRo, NM, NFA, NK, NTM, FF UK, ČF
- j) problémy ve zpřístupňování metadat/digitalizátů: TMB, ČF, Popmuseum

Přehled údajů podle obdržených zpráv viz tabulka Příloha č. 3, sloupec 5.9.

6 Vyhodnocení a závěry

V cca třetině případů byla obdržena jen stručná nebo neúplná zpráva, někdy poněkud zmatečná a odborně neujasněná data. Nejčastěji chyběly data o rozsahu sbírek/fondů – což je vzhledem k ročnímu statistickému vykazování neočekávané. Téměř ve všech případech jsme se museli doptávat na chybějící jednotlivosti. Vyhodnocování a zejména porovnávání získaných dat bylo proto poměrně komplikované a zabralo zbytečně mnoho času.

Na základě dat, jejich struktury a odborného popisu konstatujeme, že **situace u mnoha z těchto nejvýznamnějších institucí není příliš uspokojivá a to z několika hledisek. Za objektivně nejtěživější považujeme situaci v NFA, ČRo, ČF a v NPÚ - zde pro nepřehlednost situace.**

6.1 Zjištěné údaje o sbírkách (rozsah, obsah a dostupnost)

Potvrdila se hypotéza, že přehled o sbírkách v institucích není zrovna uspokojivý. V některých případech příslušní pracovníci nerozlišují správně typy dokumentů. V některých případech zřejmě neexistuje žádný celkový přehled o sbírce, protože údaje byly teprve v rámci našeho dotazování zdlouhavě zjišťovány – to je poněkud překvapivé vzhledem k námi očekávanému vedení ročních statistik. Počítání sbírkových jednotek je samozřejmě téměř nemožné tam, kde dosud neexistuje žádná evidence. Nejvíce zpracované jsou ZN v knihovnách, ovšem zde se - kromě povinného výtisku – zřejmě sotva nacházejí unikáty. Specifický je stav z hlediska zpracování a dostupnosti v archivech (důvody vysvětluje zpráva NA : zpracování ZN probíhá až v okamžiku, kdy dojde na zpracování celé archivní jednotky). Nejpočetněji jsou ve zkoumaném vzorku zastoupeny gramofonové desky všech typů, dále CD a na třetí místo zaujímají mgf. pásy různých typů. Některé subjekty spravují také mimořádné typy nosičů (původní kovové matrice, folie, fonoválčky, historicky cenné šelaky). Fonoválčeků byly zjištěny téměř 3 tisíce. Některé instituce k těmto raritám dosud nemají pořízenou ani základní evidenci (např. v ČRo, v NTM).

Obsahově se jedná o velmi pestrou škálu nahrávek z různých období, všech druhů a žánrů včetně mluveného slova a technických rarit (papírové pásky do flašinetů, orchestrionů aj). Spíše výjimečně je sbírka/fond profilován podle definovaného tématu¹⁴ (např. Popmuseum). Na bohemikální produkci a historické nosiče se zaměřuje NM. Mluvené slovo je logicky nejvíce zastoupené v IDU. Nejuniverzálnější fondy představují knihovny a ČRo. V příloze č. 3 popisujeme také obsahové unikáty a pozoruhodnosti.

Sbírký/fondy **nejsou dostatečně dostupné**, a to nejen proto, že nejsou zpracované a zdigitalizované. Na webech (i přímo v katalozích) se ne vždy dají snadno najít, pokud o nich zájemce zvenku primárně neví. Někdy jsou nedostatečně „propagované“, jindy zůstávají téměř

¹⁴ Dále např. též soukromý Archiv české a slovenské filmové hudby <https://archivcsfh.ostlib.com/>

„utajené“ a to i takové, které patří k těm vzácnějším či raritním a mohly by sloužit danému subjektu k lepšímu zviditelnění (v TMB a VMO zdigitalizované válčky). Tady se citelně projevuje absence integrace a určitá unifikace informací na jednom místě, kterou by měl jednoznačně zastávat neexistující oborový informační portál.

6.2 Fyzický stav, zjištěné problémy, ohrožení

Podle zpráv se zdá, že situace obecně není nijak kritická. Někde jde spíše o nevhodné uložení, nedostatek místa nebo nevhodnou dislokaci, která komplikuje využívání nahrávek. Částečné poškození nosičů je explicitně uvedeno ve zprávě NK („některé šelaky“) a NPÚ („část je mechanicky poškozena“). Významným problémem jsou ovšem obecně magnetofonové pásy. To avizuje zejména NFA („proměnlivý technický stav, octový syndrom, sticky shed, plíseň“), NÚLK (mgf. pásy „v mnoha případech známky mechanické a chemické degradace, která omezuje jejich mechanické reprodukční vlastnosti“) a týká se také SUPRAPHONu.

Bohužel si některé subjekty nespolehlivost nosičů evidentně neuvědomují – viz MZM („s uložení není problém, DVD jsou tenká a stačí na ně jeden regál ve skříni“) a zřejmě proto ani o standardizované digitalizaci neuvažují. Neidentifikované problémy s degradací však mohou existovat ve větší míře u dosud nezpracovaných součástí sbírek (NA, NM) a samozřejmě především u sbírek či nosičů mimo tuto analýzu a dosud neidentifikovaných.

Dalším vážným problémem se jeví zastaralé nebo stárnoucí technické vybavení (Popmuseum, NÚLK), na jehož upgrade chybí prostředky. Kromě toho jde také o absenci vhodných a efektivních nástrojů na digitalizaci, prezentaci, administraci a zálohování dat (NÚLK, MZM, NTM, SUPRAPHON, NPÚ).

6.3 Projekty a situace v oblasti digitalizace a zpřístupňování

Projekty zaměřené na tuto oblast se velmi obtížně zjišťují, odpovědi z některých institucí bylo třeba doplňovat a ověřovat a ani tak nemáme přehled kompletní mj. i proto, že neexistuje žádná přehledová evidence projektů dotovaných z programů MK. Nebylo proto možné ověřit zejména dotační program VISK, který byl pro ZN před několika lety přizpůsoben. Problémem jeho využitelnosti je ovšem jeho omezení pouze na knihovny evidované MK. Další subjekty na tyto dotace nedosáhnou.

Nejvýznamnějším počinem je projekt Nový fonograf¹⁵ Národního muzea, které do sledované oblasti investuje jako jediná státní PI i nemalé vlastní prostředky, zejména v rámci institucionálního výzkumu (projekty DKRVO). Jmenovaný projekt byl dosud jedinou skutečně významnou přímou státní dotací do dané oblasti.

¹⁵ Nový fonograf: naslouchejme zvuku historie. Vytvoření postupů a nástrojů pro evidenci, digitalizaci, zpřístupnění a dlouhodobou ochranu zvukových záznamů na historických nosičích v paměťových institucích (projekt NM, NAKI II 2018-2022, č. proj. DG18P02OVV032).

Dalšími aktivními subjekty byly MKP, NFA, MZK a VMO. Bez pomoci grantových dotací soustavně řeší digitalizaci NA, SUPPRAPHON, Popmusem, ČRo, avšak i zde chybí kapacity k uspokojivému zvládnutí úkolu, který při současném tempu neskončí ani za desítky let (v ČRo zejména).

Digitalizované nahrávky jsou většinou (kromě NA, ČRo¹⁶ a digitálního archivu SUPRAPHON¹⁷) standardně (tj. bezplatně) přístupné nejčastěji prostřednictvím SW digitální knihovna Kramerius a to i mimo prostředí knihoven. Představují ovšem stále malé procento objemu, který by měl být digitalizován a mohl by být zpřístupněn v souladu s tzv. autorským zákonem. Obsahově jde většinou o úzce vymezené celky¹⁸. Malá míra dostupnosti nahrávek samozřejmě však souvisí také právě s omezeními, vyplývajícími z titulu uvedeného zákona. Zde by bylo příhodné do budoucna vyjednávat o možných výjimkách pro badatelské a studijní účely – současné technologie umožňují poměrně sofistikované řízení přístupových oprávnění i ochrany obsahu před zneužitím. Takové vyjednávání však může vést pouze pověřená státní instituce. Samostatnou kapitolou by byl přístup k obsahu, který spravují archivy podle své legislativy.

Pokud jde o dotační programy, není často možné do projektů potřebné úkoly vhodně včlenit. Např. NPO má řešit HW vybavení a služby: dodavatelské řešení je příhodné u digitalizace, v případě katalogizace či jiných souvisejících činností to je velmi problematické - zejména mimo Prahu - především pro nedostatek vhodných kandidátů pro kvalifikované plnění takových služeb¹⁹. Též je třeba poukázat na to, že dotační program VISK7 a VISK5 je sice přizpůsoben pro ZN, ale projektů se podává velmi málo: většina významných sbírek se totiž nachází právě mimo evidované knihovny. ZN představují jak početně, tak obsahem důležitou součást nejen PI a bylo by žádoucí pro ně vyčlenit specifický dotační program a ne je pouze vždy nějak dodatečně přidávat k programům, primárně určeným pro písemné dokumenty, jako se to dělo dosud. Problémem je totiž pak i hodnocení podávaných projektů ať již z důvodů pocítované konkurence, nebo zastoupení (a počet) vhodných hodnotících expertů v komisi, kteří obvykle nemají potřebné znalosti kontextu a problému.

6.4 Plány

Konkrétní plány neuvedlo jen 5 subjektů, ostatní plánují – i přes uváděný problém s kapacitami - pokračující/novou digitalizaci nebo alespoň katalogizaci (IDU, ČRo), případně jiné související aktivity. Ambicióznější plány má NM (v rámci DRKVO a NPO), NFA (NPO), NK a MKP

¹⁶ ČRo sice také používá systém Kramerius, ale zatím zpřístupňuje jen nepatrnou část svých nahrávek, viz <https://kramerius.rozhlas.cz/>.

¹⁷ Ten je dostupný prostřednictvím komerční databáze viz www.supraphonline.cz, kde jsou bezplatně dostupné krátké ukázky.

¹⁸ Např. diskotéka K. Čapka, pozůstalost V. Smetáčka apod.

¹⁹ Zejména kvalitní katalogizátoři představují vzácné zboží, PI se o těch několik zkušených přetahují. A toto neplatí jen v případě projektů.

(VISK7). Také nestátní subjekty deklarují vůli pokračovat v rámci svých finančních možností a příležitostí.

Za hlavní problém v otázce plánování ovšem považujeme jejich významnou závislost na ne/získání dotace (grantu). To zákonitě vede v případě neúspěchu k neplnění plánů/záměrů a k nahodilým řešením. Přímé účelové dotace by při tom pomohly řešit i stabilitu odborných pracovních kapacit.

Ačkoliv otázka na vnitřní předpisy ve smyslu “máte strategii nebo koncepci digitalizace “ nebyla přímo součástí tohoto průzkumu, považujeme ji za velmi důležitou, a proto jsme provedli hledání obdobných materiálů alespoň na webech zkoumaných příspěvkových institucí. V této oblasti konstatujeme zásadní nedostatky: buďto takový dokument neexistuje vůbec, anebo se v něm explicitně ZN vůbec nevyskytují. Výjimkou je NK²⁰, která se v této oblasti aktivovala v posledním roce a hlavně NM²¹.

Strategický dokument ovšem chybí zcela zásadně na státní tj. zastřešující a koordinační úrovni: od něj by se ty institucionální měly odvíjet a na něj přímo navazovat. Jedním z dalších kroků by proto měl být úkol navrhnout a zpracovat takový aktuální dokument. PS by mohla být v této věci nápomocná. Vhodné by bylo připravit metodickou podporu v tomto směru také pro jednotlivé subjekty. Tyto úkoly však musí vzejít ze strany MK.

6.5 Shrnutí šetřené situace podle typu zkoumaných subjektů

Obecně lze konstatovat (nikoliv na základě zaslaných zpráv), že nejvíce zpracované a zpřístupněné fondy se nacházejí v knihovnách, ačkoliv i zde se nacházejí nezpracované větší celky. Digitalizace v knihovnách se děje jen výjimečně, což odpovídá tomu, že se zde vzácné či nějak unikátní celky či nosiče nacházejí také jen spíše výjimečně. Nezdá se proto být prioritou apelovat na zvýšení jejího objemu. Výjimku tvoří zřejmě jen starší fond NK.

Nedořešenou a velmi důležitou otázkou je ovšem konzervační fond: ani jedna z PI, nadaných povinným výliskem, jej bohužel nemá kompletní.

Nejméně známe situaci v archivech, kde digitalizace pokračuje podle archivních předpisů a pravidel, ale konkrétní přehled zřejmě nebude možné získat.

Pokud jde o muzea, zde je třeba napřít urychleně síly minimálně ve smyslu evidence resp. katalogizace sbírek (což souvisí také s vhodným SW nástrojem, včetně vhodných formátů), protože teprve na základě detailního zmapování obsahu sbírky lze stanovit priority k digitalizaci. Přednostně by měla být pozornost opět věnována nejstarším typům nahrávek – viz následovánímhodný příklad VMO či TMB (dodavatelsky řešená digitalizace sbírky fonovalečků v rámci projektu NAKI a NPO).

²⁰ [Dlouhodobá koncepce výzkumné organizace Národní knihovna České republiky na léta 2024–2028](#)

²¹ [Střednědobá koncepce sbírkotvorné činnosti Národního muzea 2022-2027](#)

Nestátní subjekty, zastoupené v tomto pilotním vzorku, lze označit za cílevědomé, mající velmi dobrý přehled o svých sbírkách i aktivitách a ochotné spolupracovat. Za problém bychom však označili zejména situaci v ČRo, kde je sice uspokojivým způsobem uložena jedna z největších částí našich nejstarších zvukových památek, avšak na jejich evidenci natož digitalizaci chybí kapacity. ČRo bojuje dlouhodoběji s nepříznivou ekonomickou situací (viz poplatky), a první případné snižování nákladů a tedy omezování činností lze bohužel s největší pravděpodobností očekávat právě ve vztahu k retroaktivitám archivu. Sotva se podařilo s vedením archivu navázat potřebný dialog, narážíme na nemožnost získat interní podporu mj. pro zpracování stotisícového fondu gramodesek. Celý tento fond tak leží ladem. SUPRAPHON, který spravuje archivní kulturní památku (dosud také není kompletně zdigitalizována) se nově dostal do rukou nadnárodní společnosti, kdy nelze predikovat, jaký postoj nový vlastník zaujme k námi sledovaným otázkám. Vzhledem k tomu, že tyto instituce neměly a nemají možnost využít státní dotační programy a zejména vzhledem k tomu, že jejich primární poslání je jinde (viz již výše), nelze zřejmě v dohledné době očekávat výraznější změnu ve smyslu postupu digitalizace a zpřístupnění zejména těch nejstarších sbírek zde spravovaných.

6.6 Postavení a vnímání zvukové sbírky v rámci zkoumaných subjektů

- a) **Založeno na sbírce ZN:** ČRo, SUPRAPHON
- b) **Sbírka ZN představuje významnou součást sbírek subjektu:** NM, NFA, Popmuseum, NÚLK, AUL, IDU, knihovny, univerzitní ústavy
- c) **Sbírka ZN představuje doplňkovou podsbírkou:** NA, NTM, SZM, VMO, TMB
- d) **Sbírka ZN je spíše okrajovou záležitostí:** NPÚ, MZM, ČF

Zvukové nahrávky tvoří základní pilíř instituce pouze ve dvou případech: ČRo a SUPRAPHON – zde je hlavní činnost subjektu přímo závislá právě na nahrávkách. V tomto ohledu lze odlišit několik mezistupňů. Roli zde hraje především typ spravovaných nosičů, ale také subjektivní kritéria, mezi něž patří především otázka postoje a kvalifikovanosti příslušných pracovníků, včetně managementu. Kromě první skupiny všude jinde, a to bez ohledu na velikost, představují jen jednu ze součástí sbírek/fondů. Skutečnou prioritou nejsou ZN zřejmě v žádné PI. Ani v případě NM i přes zde celkem uspokojivou a výrazně nejlepší situaci, toto nelze prohlásit. V řadě subjektů tak bohužel ZN představují skutečně jen nepříliš výraznou, spíše okrajovou nebo pomocnou záležitost a není jim ze strany subjektu věnována potřebná pozornost (např. MZM, NTM, NPÚ, SZM).

6.7 Závěr

Pozornost by měla být zaměřena hlavně na nejstarší nosiče (fonoválčky, šelakové desky) a magnetofonové pásy tj. na jejich urychlené zmapování, fyzické ošetření, evidování/katalogizaci a následnou digitalizaci. CD produkce je sice také fyzicky ohrožena, avšak nahrané tituly se obvykle vyskytují v mnoha multiplikátech a již v digital born formátu, takže zde není digitalizace až tak naléhavým úkolem.

Kromě objektivních faktorů (finanční prostředky, objemy sbírek/fondů) hraje roli v této oblasti i významný nedostatek pracovníků, zejména odborných. Není to jen otázka odpovídající výše jejich finančního ohodnocení. Odborníci, disponující komplexnějším přehledem a věnující se tématu hlouběji, jsou velmi vzácní, obvykle nejsou dostatečně doceněni a nemají odpovídající motivaci a zázemí pro své působení. Systematická výuka mladé generace, zahájená relativně nedávno na MU KISK, zahrnuje v rámci předmětu Digitální kurátorství také ZN, ale jde pouze o několik přednášek.

7 Návrh dalšího postupu na rok 2025/2026

7.1 Pro Pracovní skupinu

1. Po dohodě s MK ČR (o formě) zveřejnit výsledky tohoto průzkumu na webu MK ČR.
2. Dohodnout se s MK ČR na pokračování v mappingu tj. rozšířit rozsah zkoumání na další subjekty. Sbírat stejné údaje, avšak zvážit formu dotazování se za účelem získání přehlednějších a lépe porovnatelných údajů. Oslovit instituce, které nereagovaly na výzvu MK a to zejména knihovny s hudebním oddělením, regionální muzea apod. Dále v nejbližší době oslovit zejména tyto konkrétní subjekty:
 - Etnologický ústav AV ČR²²
 - Libri prohibiti
 - Památník národního písemnictví
 - Hudební informační středisko
 - Post Bellum - Paměť národa
 - Konzervatoř Praha – knihovna
 - Společnost Antonína Dvořáka
 - komorní a pěvecké soubory: budují si své zvukové archivy
 - dirigenti: budují si své zvukové archivy
 - Knihovna AMU
 - Knihovna JAMU
 - další univerzitní pracoviště
 - další muzejní pracoviště v krajích²³
3. Zpracovat výsledný přehled stavu všech zkoumaných subjektů formou, která umožní překlopit data do budoucí databáze.
4. Zahájit práci na přípravě koncepce pro ustanovení a udržitelnost institutu NZC.

7.2 Pro MK ČR

²² Etnologický ústav AV ČR nebyl do této analýzy zahrnut z organizačních důvodů.

²³ Např. víme, že Muzeum Vysočiny Třebíč má ve sbírce 57 fonografických válečků. Městské muzeum Chotěboř má unikátní mj. nahrávky operního pěvce Františka Pácala (včetně písně Kde domov můj z roku 1904).

- a) Podpořit i nadále PS při provádění průzkumů. Zvážit jak důrazněji, protože předcházející výzva MK neměla patřičnou odezvu.
- b) Najít možnosti finančního ohodnocení za tyto konkrétní výstupy PS a zejména prostředky na vytvoření databáze.
- c) Řešit otázku institucionálního ukotvení celé problematiky, což by umožnilo nejen pravidelné zajištění potřebných činností, ale mj. také možnost žádat o granty – bez tohoto řešení se celá věc neobejde.
- d) Vytvořit speciální samostatný dotační titul pro oblast ZN (obdobu VISKu 7), na nějž dosáhnou nejen evidované knihovny.
- e) Hledat možnosti spolupráce s archivy shora.

Soupis zdrojů

Výběr stěžejních informačních zdrojů k analýze institucí²⁴ (s důrazem na období po roce 2020)

ALLEN, Anthony; NOVOTNÁ, Helena; MEJZR, Martin a ŠÍR, Filip (2019). *Manipulace s historickými zvukovými nosiči a jejich ochrana : základní podmínky a postupy dlouhodobé fyzické ochrany fonografických válečků a standardních gramofonových desek*. PDF. Online. Praha: Národní muzeum, 17.6.2020. Dostupné z: <http://invenio.nusl.cz/record/411114>. [citováno 2025-03-28].

BENETKOVÁ, Barbora Mašek; MEJZR, Martin; ŠEFCŮ, Radka a ŠÍR, Filip (2019). *Průzkum sbírky fonografických válečků Českého muzea hudby*. Online. Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, roč. 57, č. 2., s. 59-70. ISSN 1803-0386. Dostupné z: <https://doi.org/10.37520/mmvp.2019.014>. [citováno 2025-03-28].

BEZDĚK, Ladislav; GÖSSEL, Gabriel; STUDNIČNÝ, Michal a ŠÍR, Filip (2020). *Archivní záznam věrohodného obrazu etikety gramofonové desky: standardní postupy digitalizace s důrazem na tiskovou reprodukci etikety gramofonové desky za účelem jejího dlouhodobého uchování*. PDF. Online. Praha: Národní muzeum, 18.10.2021. Dostupné z: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-453575>. [citováno 2025-03-29].

ČIKAROVÁ, Klára (2023). *Hudba, která navždy utichne. Uslyšíme ještě někdy hlas Masaryka nebo 100 let starou Rusalku?* Online. Deník N. 6.4.2023. Dostupné z: <https://denikn.cz/1114653/hudba-ktera-navzdy-utichne-uslysime-jeste-nekdy-hlas-masaryka-nebo-100-let-starou-rusalku/>. [paywall]. [citováno 2025-03-25].

DUFKA, Tomáš (2023). *Zvukový archiv Českého rozhlasu. Situační zpráva v roce stého výročí instituce*. PDF. Online. In: SKIP ČR. 24. ročník konference Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě. Praha: SKIP ČR. Dostupné z: https://www.skipcr.cz/sites/default/files/documents/2023-12/16_Dufka_2023.pdf. [citováno 2025-03-24].

FOLTÝN, Tomáš (2018). *Ochrana zvukových dokumentů ohrožených degradací nosiče: Ochrana, digitalizace a zpřístupňování zvukových dokumentů: aktuální situace v ČR a návrhy řešení*. PDF. Online. In: Koncepce rozvoje knihoven na léta 2017 - 2020: Podpora trvalého uchování a zpřístupnění tradičních textových dokumentů. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 23.4.2018, s. 32-39. Dostupné z: https://2068755e50.cbau-cdnwnd.com/67bd2728db0b5c8a6f88109d50862d9a/200000248-d9619da5a2/Koncepce_trvaleho_uchovani_2018.pdf. [citováno 2025-03-24].

Fonografické valce v 21. století = Phonograph cylinders in the 21st century (2022). Martin: Slovenská národná knižnica. ISBN 978-80-8149-160-3.

²⁴ Webové stránky jednotlivých institucí popisovaných v textu práce byly z pohledu analýzy studovány, ale nejsou zde uvedeny.

- HORA, Michal a HOROVÁ, Iva (2022). *K otázce kritérií výběru zvukových nahrávek k digitalizaci především z pohledu jejich obsahu*. Online. ProInflow: časopis pro informační vědy, roč. 14, č. 1-2. ISSN 1804-2406. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/ProIn2022-2-8>. [citováno 2025-03-24].
- HOROVÁ, Iva (2018). Druhá šance pro Virtuální národní fonotéku. *Čtenář: měsíčník pro knihovny*. Roč. 70, č.4, s. 123-124. ISBN [0011-2321](#).
- HOROVÁ, Iva a další (2022). *Archiv, který nebyl: sto let pokusů o národní zvukový archiv*. Praha: Národní muzeum. ISBN 978-80-7036-701-8.
- HOSŤÁK, Jan a MÜLLER, Jan, (ed.) (2022). *Ultraphon: triumf českého gramofonového průmyslu = triumph of the Czech record industry*. Praha: Národní technické muzeum. ISBN 978-80-7037-347-7.
- IŠTVÁNEK, Matěj; MEJZR, Martin; SCHÜLLER, Marian; ŠÍR, Filip a TYSON, Geoff (2022). *Metodika digitalizace fonografických válečků: proces a postupy digitálního přepisu fonografických válečků na přístroji Endpoint*. PDF. Online. Praha: Národní muzeum, 18.5.2022. Dostupné z: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-501604>. [citováno 2025-03-29].
- KUCHARSKÝ, Jonáš (2023). *Magnetické zvukové nosiče v Národním filmovém archivu*. PDF. Online. In: SKIP ČR. 24. ročník konference Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě. Praha: SKIP ČR. Dostupné z: https://www.skipcr.cz/sites/default/files/documents/2023-12/14_Kucharsky_2023.pdf. [citováno 2025-03-24].
- LORENZ, Michal a další (2022). *Záchrana zvukového kulturního dědictví: aktuální situace, problémy, možnosti*. Brno: Littera, 2022. ISBN 978-80-7607-006-6.
- MAHEL Richard (2017): K možnostem archivního a historiografického využití zvukového archivního souboru "sbírka gramofonových desek" v Národním archivu. In: *Sborník archivních prací*. Roč. 67, č. 2, s. 546-607. ISSN 0036-5246.
- MEJZR, Martin; STUDNIČNÝ, Michal a ŠÍR, Filip (2023). *Prodejci zvuku online: vznik a vývoj databáze zaměřené na osobnosti raného zvukového průmyslu v českých zemích*. Online. ProInflow: časopis pro informační vědy, roč. 15, č. 2. ISSN 1804-2406. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/ProIn2023-36926>. [citováno 2025-03-27].
- MEJZR, Martin a RULF, Tomáš (2023). *Současný stav a výhledy digitalizace listinného archivu společnosti Supraphon*. PDF. Online. In: SKIP ČR. 24. ročník konference Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě. Praha: SKIP ČR. Dostupné z: https://www.skipcr.cz/sites/default/files/documents/2023-12/30_Mejzr_2023.pdf. [citováno 2025-03-24].
- MINISTERSTVO KULTURY ČR (2020). *Koncepce rozvoje knihoven České republiky na léta 2021 - 2027 s výhledem do roku 2030*. PDF. Online. In: Ministerstvo kultury ČR. Literatura a knihovny. Metodiky a koncepce. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2020. Dostupné z: <https://mk.gov.cz/metodiky-a-koncepce-cs-345>. [citováno 2025-03-30].

NOVOTNÁ, Helena (2015). *Metodika průzkumu fondů paměťových institucí se zaměřením na zvukové dokumenty pro databázi Virtuální národní fonotéky*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická. Katedra informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce Iva Horová. Dostupné z: <https://theses.cz/id/jobgyq>. [citováno 2025-03-30].

NOVOTNÁ, Helena (2018). *Návrh modelového řešení pro dlouhodobé uchovávání vybraných typů zvukových dokumentů v paměťových institucích České republiky*. Magisterská práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická. Katedra informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce Michal Hora. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/if3iw/>. [citováno 2025-03-30].

NOVOTNÁ, Helena (2020). *Průzkumy fondů a sbírek zvukových dokumentů v ČR*. Online. [prezentace z workshopu Stav péče o zvukové kulturní dědictví, NTK 10. 12. 2020]. Dostupné z: <https://repozitar.techlib.cz/handle/20.500.14391/1441>. [citováno 2025-03-24].

NOVOTNÁ, Helena (2020). *Stav, digitalizace a perspektivy sbírek zvukových nosičů v muzeích ČR*. Online. ProInflow: časopis pro informační vědy, roč. 12, č. 2. ISSN 1804-2406. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/ProIn2020-2-4>. [citováno 2025-03-24].

OPEKAR, Aleš (2023). *Nové cesty k nedávné hudbě: archivy, dokumentační centra a muzea vztahující se k české populární hudbě*. PDF. Online. In: *Od folkloru k world music. Nové cesty ke staré hudbě*. Náměšť nad Oslavou: Městské kulturní středisko, s. 210-226. ISBN 978-80-907033-8-4. Dostupné z: https://image.folkoveprazdniny.cz/2023/kolokvium2023/From_Folklore_to_World_Music_2023.pdf. [citováno 2025-03-24].

ŠÍR, Filip (2014). *Problematika zvukových dokumentů v paměťových institucích*. *Svět rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, č.32, s.46-50. ISSN 1213-3817.

ŠÍR, Filip (2015). *Terénními projekty k portálu pro zvukové dokumenty*. zn. *Spěchá [prezentace]*. Online. In: Francouzský institut v Praze. Praha: Francouzský institut v Praze, 13.10.2015. Dostupné z: <https://slideslive.cz/38894753/terennimi-projekty-k-portalu-pro-zvukove-dokumenty-zn-specha>. [citováno 2025-03-28].

ŠÍR, Filip (2023). *Zvuková laboratoř Národního muzea aneb Záchrana historických zvukových nosičů v ČR*. PDF. Online. In: SKIP ČR. 24. ročník konference Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě. Praha: SKIP ČR. Dostupné z: https://www.skipcr.cz/sites/default/files/documents/2023-12/29_Sir_2023.pdf. [citováno 2025-03-24].

ŠÍR, Filip a ŽABIČKA, Petr (2013). *Metodika pro digitalizaci a on-line zpřístupňování gramofonových nahrávek pro paměťové instituce*. PDF. Online. Brno: Moravská zemská knihovna, 29.8.2013. Dostupné z: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-363475>. [citováno 2025-03-29].

ŠKOPÍK, Michal (2010). *Digitální konverze a archivace audiovizuálních a fotografických archivů: teorie a praxe digitalizace moderního audiovizuálního archivu*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury. ISBN 978-80-87261-42-2.

ŠTILEC, Jiří (2025). *A co Ančerl, Neumann, Gott, Hegerová...? Opatrný optimismus po prodeji "národního pokladu" hudebnímu gigantu Sony*. Online. Deník N. 20.1.2025. Dostupné z: <https://denikn.cz/1630633/ancerl-neumann-gott-hegerova-opatrný-optimismus-kolem-prodeje-narodního-pokladu-hudebnímu-gigantu-sony/?ref=tit>. [paywall]. [citováno 2025-03-25].

ZÍSKAL, Bohuš (2024). *Metodický pokyn pro digitalizaci kulturního obsahu*. PDF. Online. In: Ministerstvo kultury ČR. Sbírký a muzea. Metodické pokyny a formuláře. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2024. Dostupné z: [Metodický pokyn pro digitalizaci kulturního obsahu | mkcr.cz](#). [citováno 2025-03-28].

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Přehled starších průzkumů
- Příloha č. 2 Příklady zjištění ze starších průzkumů
- Příloha č. 3 Sumarizační tabulky